

УДК 745:398.332.12:[378.018.8:373.011.3-051]:[378.015.31:7-027.561](045)

РОЛЬ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ВИХОВАННІ ПРОФЕСІЙНО-МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА (НА МАТЕРІАЛАХ ПИСАНКАРСТВА)

Олена Семенова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0002-0302-4724
E-mail: o.semenova@udpu.edu.ua

У статті розкрито особливості навчання мистецтву писанкарства, як виду декоративно-прикладного мистецтва, для здобувачів педагогічних спеціальностей.

Духовні здобутки наших пращурів відображаються у предметах матеріальної культури – декоративно-прикладному мистецтві, твори якого знайомлять із культурною спадщиною нашого народу.

З'ясовано, що символи нанесені на поверхню яйця – це знаки що несуть в собі певну систему побажань, добра, щастя та захисту.

Доведено, що відродження давніх українських традицій та використання їх в процесі підготовки майбутніх педагогів сприятиме розвитку творчості.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво; писанкарство; символи писанки; писанка; Великдень; Пасха; обереги; дерево Життя; здобувачі вищої освіти; виховний потенціал.

THE ROLE OF DECORATIVE AND APPLIED ARTS IN PRE-SERVICE TEACHER'S PROFESSIONAL AND ARTISTIC CREATIVITY DEVELOPMENT (BASED ON EASTER EGG PAINTING (PYSANKARSTVO))

Olena Semenova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Fine Arts, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0002-0302-4724
E-mail: o.semenova@udpu.edu.ua

The spiritual achievements of our ancestors are reflected in objects of material culture, namely, in decorative and applied art. The works of which contain knowledge of aesthetic ideals, and educate cultural and ethical tastes by introducing customs and ceremonies, as a manifestation of the artistic and cultural heritage of our people.

The article reveals certain aspects of the art of Easter egg painting (pysankarstva), its place and role in modern decorative and applied art.

The analysis of modern studies, which highlight the peculiarities of writing the Ukrainian Easter egg (pysanka), and its influence on the shaping of the younger generation's spiritual culture, shows the art historians and ethnographers' considerable attention. Considerable research material has been accumulated on the raised issue, which reflects the views of various scientists.

Based on the literary sources research, it was concluded that the art of Easter egg painting (pysanka)

on the territory of Ukraine has deep roots and centuries-old traditions (V. Shcherbakivskiy, M. Sumtsov, S. Taranuschenko, O. Kolberg, F. Krchek, V. Shukhevich, M. Korduba, M. Skoryk, I. Gugula, O. Bilous, Z. Stashuk, I. Mikhalevich, O. Solomchenko, V. Mytsyk).

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of teaching the art of calligraphy, as a type of decorative and applied art, for students of higher education in pedagogical specialties in a higher educational institution.

Pysankas of ancient times, as well as those made much later, contain elements of spring rituals, which were associated with the beginning of the new year and the beginning of the growth of vegetation. Almost every Easter egg has an image of the sun, which actually symbolized the egg itself.

It has been found out that our ancestors used the symbols applied to the eggshell to transmit magical, magical signs that carried a certain system of wishes, goodness, happiness, protection from natural elements, understanding of the universe and one's place in it. This is the so-called "written system". Pysanka has been a talisman of Ukrainians since ancient times. Only the Ukrainian people managed to preserve the symbolic symbolism of the Easter egg, to convey to our time the idea of life in such an expressive, profound and concise manner.

It was found that the revival of ancient Ukrainian traditions and customs and their use in the process of pre-service teachers' training will contribute to the development of imagination, thinking, and the formation of a positive attitude to work.

Keywords: *decorative and applied art; pysanka; symbols of Easter eggs; charms; Easter egg painting; the tree of Life; Easter; students of higher education; educational potential.*

Реалії нашого життя свідчать про те, що кожен народ має знати своє минуле, має духовно збагачуватися пізнаючи історичні та культурні здобутки своїх предків, знайомитися із національними звичаями та обрядами, усвідомлюючи необхідність їх збереження і розвитку в сучасному культурному просторі. Саме це культурне наповнення і є основою життєдайних джерел, звернення до якого дає оновлення і усвідомлення свого родоводу та духовних традицій нашої нації.

Духовні здобутки наших пращурів відображаються у предметах матеріальної культури а саме, у декоративно-прикладному мистецтві, твори якого містять в собі знання про естетичні ідеали, виховують культурно-етичні смаки, знайомлячи із звичаями та обрядами, як проявом художньої-культурної спадщини нашого народу.

«Глибинний духовний світ та матеріальна спадщина народу, скарбниця художніх ідей цілих поколінь, які відображаються в професійно-мистецькій творчості сьогодення» – так характеризує українське народне декоративне мистецтво Б. Бойчук – відомий мистецтвознавець [2].

Кожен народ має свої традиції і звичаї, які формувалися протягом багатьох століть. Із часом деякі втрачають своє призначення або ж навпаки, набувають якогось магічного, ритуального значення. Саме такими є твори писанкарства, бо на наших землях воно має свою багатовікову традицію, а символи які дійшли до цього часу мають своє сакральне значення. Із такими здобутками наших пращурів ми маємо знайомити молодь – аби традиції не лише збереглися а й передавалися від покоління до покоління.

Краса оточуючих предметів спонукає митців до бажання творити. Саме так впливають твори декоративно-прикладного мистецтва. Вони не тільки виконують виховну та збагачувальну функцію естетичного світу особистості, але й спонукають виконувати творчі завдання проявляючи засвоєнні культурно-мистецькі традиції.

Дослідженням народного декоративного мистецтва загалом та окремих його видів займалося багато українських дослідників, відображаючи це у своїх працях:

Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич, Т. Кара-Васильєва, Г. Скрипник, З. Чегусова та інші.

Важливим є те, що специфічною рисою декоративно-ужиткового мистецтва є розуміння людьми естетичної сторони краси речей не лише в їх зовнішньому вигляді, а й в самому процесі оздоблення, при виконанні якого виникає твір мистецтва. Так, процес писання писанки є етапністю виконання зображення на яєчній шкарлупі, з використанням символічних знаків та порядку їх нанесення.

Мистецтву писанкарства, зокрема різним його аспектам та особливостям даної техніки присвячені праці таких відомих мистецтвознавців та етнографів: В. Щербаківський, М. Сумцов, С. Таранущенко, О. Кольберг, Ф. Крчек, В. Шухевич, М. Кордуба, М. Скорик, І. Гугула, О. Білоус, З. Сташук, І. Михалевич, О. Соломченко, В. Мицик та багато інших праць як українських так і зарубіжних авторів.

Потенціал декоративно-прикладного мистецтва для реалізації творчої людини дуже значний. Саме цей вид мистецтва дає змогу для прояву прихованих можливостей, які закладені в кожній особистості: розвиток уяви, мислення, формування позитивного ставлення до праці, тощо [5]. Декоративно-прикладне мистецтво є ефективним чинником в процесі професійного становлення здобувачів вищих навчальних закладів, про що свідчать праці таких дослідників: Є. Антонович, І. Зязюн, А. Лещенко, Л. Масол, С. Русова, О. Рудницька, Я. Чепіга та багато інших.

Освітній процес у закладах вищої освіти має сприяти не лише творчому розвитку здобувачів, а й реалізовувати всі можливості морального виховання молоді. Саме твори декоративно-прикладного мистецтва несуть той виховний потенціал який покликаний пробуджувати духовно-мистецький світ студентської молоді [1].

Мета статті – розкрити особливості навчання мистецтву писанкарства, як виду декоративно-прикладного мистецтва, у закладі вищої освіти для здобувачів педагогічних спеціальностей.

Народне декоративно-прикладне мистецтво є відображенням однієї із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності нашої нації.

Людина із давніх давен намагалася створити затишок в своєму оточенні Вона наносила візерунки на одяг, речі, виготовлені для господарчих потреб чи хатнього вжитку, прикрашала й саме житло. Деякі дослідники стверджують, що ті зображення мали ще одне важливе призначення – захист себе й свого житла від будь-яких негараздів (злих духів, нещастя тощо) [4].

Саме так виникли священні символи, які наносилися як на одяг так і на предмети побуту та в самій оселі. Слід зауважити, що розмальовували хати не тільки із середини, але й зовні – попід стріхою, навколо вікон і дверей.

Отже, погоджуючись із думкою О. Гевко про значущість творів декоративно-прикладного мистецтва для виховання студентства, вважаємо за доцільне вивчення здобувачами вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) такої дисципліни як «Декоративно-прикладне мистецтво». Зокрема, автор зазначає: «споглядаючи твори декоративно-ужиткового мистецтва, перебуваючи під їх впливом, практично прилучаючись до їх створення, студентська молодь вбирає в себе філософський, психологічний, ідейно-моральний і естетичний зміст мистецтва. Студенти, захоплюючись витонченістю, красою, довершеністю та логічним змістом мистецьких творів, виготовлених майстрами, своїми однокурсниками, а також

власними руками, подумки відтворюють культурно-історичний шлях свого народу, пізнають джерела мудрості й відданості наших предків, в їх серцях зароджується любов до рідної землі і людей, які живуть на ній» [3].

Одним із модулів навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» ОС «Бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) є – «Мистецтво писанкарства». Ця дисципліна розкриває перед здобувачами вищої освіти теоретичні і практичні основи створення української писанки, знайомить здобувачів із загальними ознаками мистецтва писанкарства, виникненням та розвитком писанок на землях наших пращурів. Знайомство із дисципліною розпочинається із теоретичних знань, в яких представленні ввірування давніх українців та зв'язок із сучасністю.

Писанкарство – вид декоративно-прикладного мистецтва, розповсюджений у слов'ян та інших народів, який характеризується розписуванням яєць. Писанку справедливо називають твором-мініатюрою, іноді це унікальний шедевр народного мистецтва [7]. У візерунках-символах українських писанок найповніше представленні найвиразніші мотиви народних орнаментів, саме тих, які є розповсюдженими в усіх видах декоративно-прикладного мистецтва по всій території України. Пишуть писанку зазвичай до Великодня.

Те що християнський Великдень має багато спільного із давнім язичницьким святом рівнодення є відомим фактом. Охрестивши Русь, князь Володимир повинен був забезпечити перехід до нової релігії. Християнські храми будувалися на місці колишніх капищ, а багато язичницьких звичаїв трансформувалися на новий лад. Свій відгомін вони знайшли і у святі Воскресіння Христового.

Великдень – день, у який християни святкують Воскресіння Ісуса Христа, що сталося на третій день після його смерті, при чому день смерті вважається першим днем. Свято називають також Пасха або Паска. Це свято вважається найважливішим християнським святом, святкування якого виказує радість з приводу перемоги Божого Сина над Смертю та вічним Забуттям.

В Україні святкувати Пасху почали наприкінці першого тисячоліття, з приходом християнства. Відомо, що за біблійним сюжетом, Ісус Христос воскрес рано-вранці, і це Воскресіння супроводжувалось великим землетрусом. На світанку послідовники Вчителя прийшли до гробу з пахощами, щоб обмастити тіло Ісуса, але побачили відвалений камінь і порожню труну. Так вони дізналися про Воскресіння Господнє.

За язичницькими віруваннями в цей період відмічали найдавніше свято в Україні, що зародилося сім тисяч років тому. Існує така легенда про походження Великодня. Троє братів Тур, Пан і Яр пішли на полювання. Замилувавшись природою, яка їх оточувала, Яр мовив: «Не хочу я полювати, а хочу поле зорати та засіяти, та зібрати врожай, та хліба напекти». Після його слів із неба впав золотий плуг та золоте ярмо. Братів, які хотіли забрати дари, полум'я не підпустило, а Яр підійшов взяв ярмо, накинув на волів, запряг їх у плуга і проорав першу в світі борозну. А потім засіяв поле пшеницею, і зросла вона буйно. Зібрав урожай, і спік першу хлібину. Почастував нею людей і навчив їх цій справі. І став після того Яр – Ярилом, богом родючості. І спускався він кожного року для того аби засівати землю. І назвали той день Великим – Великоднем» [9].

Християнське ж слово «Пасха» походить від назви старозаповітного свята Песах, яке відзначали юдеї в пам'ять про звільнення від єгипетського полону.

Пасхальне ягня, яке юдеї приносили в жертву, було прообразом Христа, тому Христос іменується ще Агнцем Божим, Агнцем Пасхальним, Пасхою.

Язичницькі обрядові дійства, які тепер асоціюють із святкуванням Пасхи у наших предків пов'язувалися з приходом весни, яка асоціювалася з оновленням та надіями на майбутній врожай. Але те, як язичницькі обряди наклалися на релігійні дати, доводить їх значущість і необхідність для людей, що населяли нашу землю в далекій минувщині.

Так, в четвер, названий згодом у народі «Чистим», проводилися різноманітні обрядові дійства, які були покликані відвести від оселі та родини смерть та лиху годину, і принести – очищення. Вважалося, що саме в «Чистий четвер» ворони купають в річці своїх пташенят. Давні українці намагалися скупати власних дітей раніше воронячих. За повір'ям, люди, які скупалися перед воронням, будуть міцними і здоровими. Так само до сходу сонця прибиралися стайні, пташники та кошари, двір чепурили до свята.

Та справжня містерія народних звичаїв відбувалася власне в неділю, на Великдень. Тут дохристиянські гуляння і ритуальні танці, тут триденні юнацькі забави, гаївки, та язичницькі замовляння на всі випадки життя...

Головним символом Великодня вважалося яйце. Це символ народження, відродження творчої сили про що свідчать орнаменти-знаки народів землеробів, які заселяли південь Східної Європи. Всі вірування мали подібний зміст, переданий у багатьох міфах і легендах. Вважалося що яйце є символом сонця і належало сонячним богам. Ще із тих часів людина розуміла роль яйця як символа процесу світостворення. Так само й наші пращури схилилися перед яйцем як таїнством народження життя.

Писанка – сире яйце, з нанесеним на нього символічним рисунком і пофарбована у три-чотири кольори [6].

Звичай на Великдень розпочинати святкування яйцем побутує в Україні з давніх-давен, адже яйце має чудодійну силу – зародка нового життя. Разом з вишитими рушниками, подушками, сорочками писанка є однією з найдавніших надбань нашого народного ужиткового мистецтва. Відомий мистецтвознавець Вадим Скуратівський висловив таку думку щодо краси писанок: «Якби наш народ не створив нічого іншого, окрім писанок, то і цього було б досить, аби зайняти почесне місце у пантеоні цивілізованих націй» [6].

Символами нанесеними на шкаралупу яйця наші предки передавали чарівні, магічні знаки, які несли в собі певну систему побажань, добра, щастя, захисту від природних стихій, розуміння Всесвіту і свого місця в ньому. Це, так звана, «писемна система». Писанка з давніх-давен була оберегом українців. Тільки українському народу вдалося зберегти знакову символіку писанки, донести до наших часів уявлення про життя так виразно, глибинно і лаконічно.

Писанки давніх часів, так само як і ті, що виготовлено значно пізніше, містять в собі елементи весняної обрядовості, що її пов'язували з початком нового року та зародженням буяння рослинності. Майже на кожній писанці присутнє зображення сонця, яке, власне, і символізувало саме яйце.

Із дохристиянських елементів писанки, які використовуються і до цих пір, відомі: спіраль (символізувала плодючість та часоплин), хрест (чотири взаємопоєднані стихії), квіти (символізують безпосередність, радість, полегкість). Птахи чи звірі, які

виконувалися на писанках таїли в собі значення оберегу, достатку, щастя, родючості, єдності землі й неба, вони вважалися посланцями Божого сонця.

Частим є використання в писанкових мотивах рослинних елементів: дерев, квітів. Зокрема, зображають різні листочки: дуба, калини, винограду; квіти: «повні ружі», «дзвіночки», «троянди», «тюльпани», численні «вазони» тощо.

За давніми віруваннями калина символізує свято Коляди, Різдво світу, її шанують, садять коло хати. Калиновий кущ має сонячну символіку, з калиною порівнюють дівочу красу; це також символ дівочої цнотливості.

Дерева, особливо верба, явір, дуб, береза символізують прадерево життя, так само, як і Чумацький шлях. Але на писанках їх зображають стилізованими, спрощеними, найчастіше це гілочки, а то й окремі листочки.

Дуб шанували за довголіття, міцність, вологостійкість, через те його деревину використовували під час будівництва житла.

Одним із найпоширеніших символів українського декоративно-прикладного мистецтва є «Дерево життя», або як його ще називають – «Вазон».

Дерево світу або Світове дерево завжди зображуються стилізовано, узагальнено. Обов'язково дотримуючись загально визнаного поділу на три яруси по вертикалі та дотримання чіткої системи правої і лівої сторін. До нижнього ярусу відноситься коріння, що під землю, часто подається у вигляді трикутника, горщика. Тут розміщуються зображення змій, риб, водоплавних птахів і тварини, Нижня частина Світового дерева символізує світ підземного бога, володаря підземного вогню та незліченних багатств втілення уявлень про світ потойбічний, минулі часи.

Дерево життя це ще й символ дерева роду, де кожна квіточка позначає якогось родича, а всі разом – втілення родоводу певної людини. Найдивовижнішою властивістю Дерева життя є його здатність перетворюватися у Жінку-берегиню з піднятими до неба руками [8].

Це так звана «хатня» богиня, яка символізувала матір-роженницю, оберігала житло, малих дітей, добробут родини. Берегиня вважалася володаркою не тільки неба, але і всієї природи, господинею небесних вод, від якої залежала родючість. Дерево життя – символ і атрибут Берегині, часто ці символи взаємозамінюють одне одного. Ноги берегині символізували коріння дерева, що знаходиться в землі. Іноді Берегиню зображували зміноюю (багато ніг), оскільки земля – місце проживання Змія. Відповідно, верхня частина дерева асоціювалася з головою богині.

Вважають, що пізніше, з часом, Берегиня, яка уособлювала Велику Матір Світу, трансформувалась у тризуб або християнізований образ Богородиці, яка молиться, – матір Христа.

Серед численних зображень, які зустрічаються на писанках є символи Вогню, Сонця, Зорі. Ці символи вважаються прообразами чоловічої сили. Вогонь і Вода поєднавшись утворили землю і все що на ній. Вогонь є посланець Сонця на землі, дає людям світло, тепло і їжу, допомагає в ремеслах. Вогонь, як і Сонце може бути добрим, а може і небезпечним, його потрібно не гнівити а шанувати.

На писанках Сонце позначається знаками у вигляді кола, кола з крапками, кола з хрестом усередині, кола з променями, а також у вигляді шести – та восьмипроменевих розеток, зірок.

Писанки на яких зображено Сонце мають назви «рожі», «ружі», вони можуть

бути повними, простими, половинчастими, сторчовими, шолудивими. Сонце також називають «Зіркою» і в народній поезії оспівано образ ранкової та вечірньої зорі Венери. Зоря – красна панна, що вранці відмикає ключами небесні ворота і випускає Сонце, яке женеться вслід за нею. Зоря розсипається на землю росю, а бджоли збирають божу росу і дають людям мед. Зорю порівнюють з доброю, вродливою дівчиною [8].

Занурюючись в світ української писанки здобувачі вищої освіти знайомляться не лише із історичними витоками виникнення цього виду декоративно-прикладного мистецтва, а й мають змогу торкнутися до дива її створення. При оволодінні цієї техніки у студентів формуються глибокі патріотичні почуття, прагнення до вдосконалення, бережливості до матеріальних і духовних здобутків минулих поколінь, активність в створенні нових матеріальних та духовних цінностей [3].

Духовна скарбниця нашого українського народу має незліченні багатства – твори матеріальної культури. Які з кожним роком збагачуються та відтворюються в нових здобутках. Звичаї та обряди наших пращурів мають свої глибинні традиції, які відображаються і в нашому житті. Аби їх не втратити і зберегти для наступних поколінь сучасність повинна вивчати їх та примножувати. Писанкарство, сторінка в нашій історії, яка не забута а відроджується з кожним роком з новими силами, як досвідченими майстрами так і початківцями.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі вбачаємо у розробці та вдосконаленні змісту і методів навчання сучасної молоді щодо видів декоративно-прикладного мистецтва та особливостей їх виконання різними матеріалами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 342 с.
2. Бойчук Б. В. Народне декоративне мистецтво Покуття XIX–XX ст. (Історія. Типологія. Художні особливості.): автореф. дис. ... кандидата мистецтв: 17.00.06. Львів. 2000. 17 с.
3. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.07. Київ, 2003. 20 с.
4. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ: Либідь. 2005. 250 с., іл.
5. Курач М. С., Білосевич І. А. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб виховання студентів – майбутніх вчителів технологій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2012. № 2. С. 122–127.
6. Манько В. Українська народна писанка. Львів: Свічадо, 2005. 80 с.
7. Михайлишин Р. Р. Писанка – унікальний витвір українського народного мистецтва: історія, традиції, сучасність. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 191–196.
8. Символіка писанки. URL: <https://harchi.info/articles/symbolika-pysanky> (дата звернення: 20.04.2023).
9. Трач С. К. Художні техніки. Декорування писанок. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2011. 40 с.

REFERENCES

1. Antonovych, Ye. A., Zaharchuk-Chugaj, R. V., Stankevych, M. Ye. (1993). *Dekoratyvno-prykladne mystecztvo*. [Arts and crafts]. L'viv: Svit [in Ukrainian].
2. Boychuk, B. V. (2000). *Narodne dekoratyvne mystecztvo Pokuttia XIX–XX st. (Istoriya. Typologiya. Hudozhni osobyvosti.)* [Folk decorative art of Pokuttia of the 19th–20th centuries. (History. Typology. Artistic features)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. L'viv [in Ukrainian].
3. Gevko, O. I. (2003). *Nacional'no-patriotychnе vyhovannya studentiv vyshhyx pedagogichnyx zakladiv*

- zasobamy` dekoraty`vno-uzhy`tkovogo my`stecztva [National-patriotic education of students of higher educational institutions by means of decorative and applied art]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ky`yiv [in Ukrainian].
4. Kara-Vasy`l`yeva, T., Chegusova, Z. (2005). Dekoraty`vne my`stecztvo Ukrayiny` XX stolittya. U poshukax "vely`kogo sty`lyu" [Decorative art of Ukraine of the 20th century. In search of "big style"] Ky`yiv: Ly`bid` [in Ukrainian].
  5. Kurach, M. S., Bilosevy`ch I. A. (2012). Dekoraty`vno-uzhy`tkove my`stecztvo yak zasib vy`xovannya studentiv – majbutnix vchy`teliv texnologij. [Decorative and applied art as a means of educating students - future teachers of technology]. *Naukovi zapy`sky` Ternopil`s`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Gnatyuka. Seriya: Pedagogika, 2, 122–127* [in Ukrainian].
  6. Man`ko, V. (2005). Ukrayins`ka narodna py`sanka [Ukrainian folk Easter egg ]. L`viv: Svichado [in Ukrainian].
  7. My`xajly`shy`n, R. R. (2017). Py`sanka – unikal`ny`j vy`tvir ukrayins`kogo narodnogo my`stecztva: istoriya, trady`ciyi, suchasnist` [Pysanka is a unique work of Ukrainian folk art: history, traditions, modernity]. *Visny`k Zhy`tomy`rs`kogo derzhavnogo universy`tetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky`, 2, 191–196* [in Ukrainian].
  8. Sy`mvoly` na py`sankax. (2017). [Symbols on Easter eggs] [in Ukrainian].
  9. Trach, S. K. (2011). Xudozhni texniki`. Dekoruvannya py`sanok [Artistic techniques. Decorating Easter eggs]. Ternopil` : Navchal`na kny`ga, Bogdan [in Ukrainian].